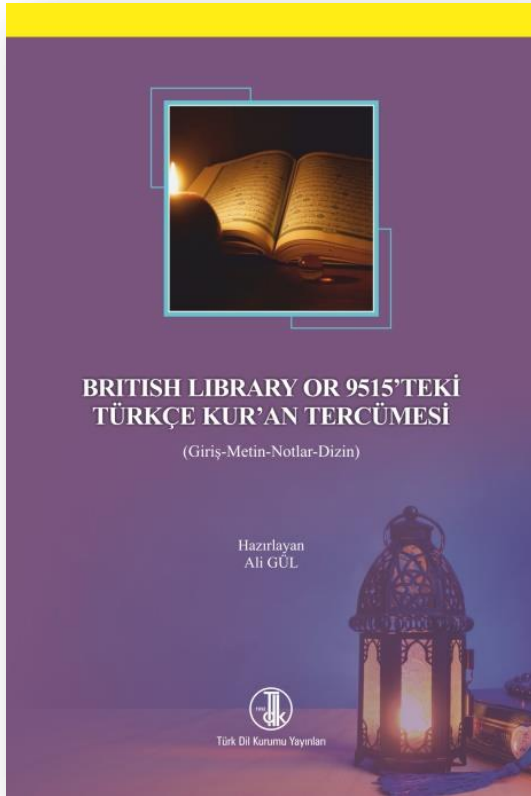

Ali GÜL (2019). British Library OR 9515'teki Türkçe Kur'an Tercümesi (Giriş-Metin-Notlar-Dizin). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 675 s. ISBN: 978-975-17-4205-6.

Yaşar ŞİMŞEK*

Türkçe İlk Kur'an Tercümeleri üzerine yapılan çalışmaların tarihi 20. yüzyıl başlarına kadar uzanmaktadır. Bu tercüme üzerine yapılan ilk çalışmalar, daha çok metinleri tanıtmakla sınırlı kalmıştır. 20. yüzyılın ortalarından sonra ise hazırlanan metin yayınları, Türkçenin İslami dönemde Arapça dinî söz varlığını karşılamadaki yeterliliğini ortaya koymakla birlikte Türklerde İslam ve Kur'an algısını daha iyi anlamamız için ipuçları vermiştir. Bu hususta yurtdışında yapılan ilk ve en bütüncül çalışmalar olarak Borovkov'un 1963 yılında yayınladığı *Leksika Sredneaziatskogo Tefsira XII-XIII vv.* ile Eckmann'ın ölümünün ardından Ligeti tarafından yayınlanan *Middle Turkic Glosses of the Rylands Interlinear Koran Translation* (1976) başlıklı çalışmalar gösterilebilir. İlgili çalışmalar, araştırmacıların dikkatini Türkçe İlk Kur'an Tercümeleri üzerine yoğunlaştırmasını sağlamıştır. Bu cümleden Ahmet Topaloğlu tara-

findan 1976 ve 1978 yıllarında yayınlanan *Muhammed bin Hamza XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış Kur'an Tercümesi* (2 Cilt) ve 1989 yılında Orta Asya Kur'an Tefsiri üzerine, Halil İbrahim Usta tarafından *XIII. Yüzyıl Doğu Türkçesiyle Yazılmış Anonim Kur'an Tefsirinin Söz ve Şekil Varlığı* başlığı ile hazırlanan yüksek lisans tezi Türkiye'de konu üzerine yapılan ilk çalışmalar arasında gösterilebilir.

Kur'an-ı Kerim'in Karahanlı ve Harezmi sahasında Türkçeye yapılan tercümeleri bugünkü bilgilerimize göre 8 nüshadır. Anadolu sahasına bakıldığında ise çok sayıda tercümenin olduğu hemen göze çarpmaktadır. Anadolu sahasında Kur'an'ın Türkçeye yapılan tercüme satırarası tercüme, tefsirler ve sure tefsirleri olmak üzere 3 grupta

Kitap Değerlendirme

Makale Gönderim Tarihi: 22.08.2019; Yayına Kabul Tarihi: 01.09.2019

* Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, GİRESUN;
ORCID: 0000-0003-4532-8467, E-posta: ysimsek55@gmail.com

toplanabilir. Bu tercümelelerin tamamının sayısı yüzlerle ifade edilmektedir. Cevâhirü'l-Asdâf ve Ebu'l-Leys es-Semerkindî tefsirleri Anadolu sahasında yapılan ilk tercümelelerdir. Bu tercümelelerle birlikte Fatiha ve İhlas suresi gibi kısa surelerin tefsirleri oldukça fazladır. Anadolu sahasında tarihi bilinen en eski satırasası Kur'an tercümesi Bursa Nüshasıdır (1401). Günümüze ulaşan diğer satırasası tercümelelerin tarihleri belli olmadığı için Bursa Nüshası'ndan evvel yapılan bir başka tercümenin olup olmadığı kesin olarak bilinmemektedir. Bu yazıda tanıtmaya çalışacağımız eser, Bursa Nüshası gibi Kur'an'ın Türkçeye Anadolu sahasında yapılan en erken tercümelelerinden biri olan British Library Nüshası ve nüshanın metin yayınıdır.

British Library Nüshası; OR 9515 numarası ile İngiltere'de, British Library'de kayıtlı bir nüsha olup baştan ve sondan eksiktir. 250 varak olan eser, Meryem suresinin dördüncü ayeti ile başlayıp Fatır suresinin on ikinci ayetiyle bitmektedir. Nüsha, Arapça metnin hemen altında Farsça karşılık ve o karşılığın altında da Türkçe karşılık verilerek satırasası yöntemle hazırlanmıştır. Farsça tercümenin de yer alması satırasası Kur'an tercümeleleri arasında nüshayı bir kat daha değerli kılmaktadır.

Kur'an'ın Anadolu sahasında Türkçeye yapılan satırasası tercümeleleri incelendiğinde; bu tercümelelerin pek çoğunun birbirinin kopyası olduğu görülmektedir. British Library Nüshası, satırasası tercümeleleri arasında -bugünkü bilgilerimize göre- bu kopya örnekleri arasında gösterilemez. Hazırlanış yöntemi, dil özellikleri, Kur'an kavramlarına verilen ve diğer nüshalarda karşılaşmadığımız pek çok kelime ile eser orijinal bir nüshadır. Sahası, dili ve hazırlanış yöntemi ile Türk dili tarihi çalışmaları için oldukça önemli olan bu nüshanın metin yayını ilk kez Esra Karabacak tarafından 2006 yılında *Türkçe, Arapça, Farsça Satır Arası Kur'an Tercümesi British Museum Or 9515* (Öncü Kitap) adıyla gerçekleştirilmişti. Nüsha, daha sonra Ali Gül tarafından *British Library OR 9515'teki Türkçe Kur'an Tercümesi (Giriş - Metin - Notlar - Dizin)* (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Dili Bilim Dalı, Ankara, 2014) başlığı ile hazırlanan doktora tez çalışmasına konu olmuş; bu tez çalışması 2019 yılının Mayıs ayında Türk Dil Kurumu Yayınları arasından aynı adla yayınlanmıştır.

Anadolu sahasında oldukça erken sayılabilecek bir dönemde hazırlanan bu nüshanın Ali Gül tarafından yapılan yayını *Giriş, Metin, Notlar ve Dizin* olmak üzere 4 ana başlıktan oluşmaktadır.

Giriş bölümünde nüshanın tavsifi yapıldıktan sonra "tercüme yöntemi ve özellikleri" üzerinde durulmuştur. Bu bölümde, nüshadaki Türkçe tercümenin Arapça metin değil Farsça metin esas alınarak yapıldığı delilleri ile ortaya konmuştur. Bu açıdan nüsha, Farsça-Türkçe ilişkilerinin 14. yüzyıldaki durumu için bir kılavuz niteliğindedir. "Nüshadan Bahsedenler ve Nüsha Üzerine Yapılan Çalışmalar" başlıklı alt bölümde yazarın Karabacak 2006 ile okuma farklılıklarını detaylı olarak belirtmesi iki çalışma arasındaki farklı okumaların görülmesi açısından önemlidir.

Nüshayı Türk dili tarihi açısından önemli kılan temel özellikler arasında karışık dilli yapısı ve damak n'sinin yazımında görülen farklılıklar gösterilebilir. Eserde ilgi çekici bir biçimde damak n'si için 9 farklı işaret kullanılmıştır (*kef; kaf; üç noktalı vav; gayin; nun; nun+kef; nun+kaf; nun+üç noktalı vav; nun+gayin*). Bu işaretlerin kullanımı ve işaretlere bağlı olarak yapılan okumalar üzerinde detaylı olarak durulması, imla çalışmaları için değerli veriler sunmaktadır. Nüshanın dili, eserin Anadolu sahasında yapılan ilk tercümeleleri arasında olduğunu göstermektedir. Anadolu'nun İslamlaşma sürecinde İslami terimlerin Türkçe karşılıklarının tespiti açısından da mühim bir yerde konumlandırabileceğimiz nüsha; Behcetü'l-Hadâik, Kitâb-ı Ferâiz ve Ali'nin Kıssa-i Yûsuf'u

gibi bazı karışık dil özellikleri ihtiva etmektedir. Mesela metinde Eski Türkçe *bar-* ve *bir-* fiilleri ile *bar* sözcükleri *b-* > *v-* değişmesine uğramamış; /*b-/*li şekilde korunmuştur (yalnızca iki yerde söz başı *b-* > *v-* değişmesi görülmektedir).

Nüşanın istinsah tarihi bilinmemektedir. Karabacak, nüşanın “bir Eski Anadolu Türkçesi metni olduğunu, eserin dil ve imla özellikleri göz önünde bulundurularak 13. yüzyılın hemen başında yazıldığını” (2006:4) belirtmektedir. Gül’ün tespitlerine göre ise tercümenin “14. yüzyılda yapıldığını söylemek daha doğrudur.” (s. 26).

Bursa Nüşasının Anadolu sahasında vücuda getirilen tercüme arasında tarihi bilinen en eski tercüme olduğunu yukarıda belirtmiştik. British Library Nüşası, bazı dil özellikleri; söz varlığı ve düzenleniş biçimi ile istinsahının Bursa Nüşasından daha evvel olabileceğini düşündürmektedir. Bir fikir vermesi açısından iki nüshadan bazı kısa örnekler verilebilir:

Bursa Nüşası	British Library Nüşası
Tâhâ 1-8 ayağun yére baş yâ Muḥammed biz indürmedük kur’ânı senüñ üstüñe sen ta’ab çekmegiçün lîkin ögüt olmağičün Tañrıdan kormanlara inmişdür bu kur’ân yerleri yaradandan yüce gökleri dağı yaradan Tañrıdan Tañrı Ta’âlâ ‘arş üstine keyfiyetsiz müstevlî olmışdur Tañrı Ta’âlânun halkı mülkidür gökler ve yerler ehli dağı ikisinün arasında olanlar yerler altında olanlar dağı eger sözi âşikâre söyleseñ pes Tañrı Ta’âlâ bilür gizlü sırları sırdan hafiler dağı Tañrı Ta’âlâ birdür andan özge Tañrı yokdur anuñ yahşı adları vardur	Tâhâ 1-8 iy Muḥammed biribimedük saña bu kur’ânı kim sen renciyesin meger yâdigâr bolğa aña kim korma biribindi aña kim yaratdı yiri ve gökleri yüksek Tañrı ‘arşda dağı müstevlî durur anuñ durur ol kim göklerde durur ve dağı ol kim yerde durur ve dağı ne kim ikisi arasında durur ve ne kim taht-ı şerâya degin ve eger âşkârâ kılasın kavlı birle ol bilür gizlüyi örtilü Tañrıdan kim yok durur hiç Tañrı meger aña adlar eyü

Nüşanın dikkat çekici söz varlığından şu örnekler verilebilir: *añlucağ* (Ar. şumm; Far. ker) “sağır, kulak vermeyen”; *çapla vur-* (Ar. vek’z; Far. dest zeden) “yumruk atmak, yumruklamak”; *nivirden* (Ar. ennâ; Far. ez kucâ) “nasıl, nereden, ne zaman”; *añlu* (Ar. hevni; Far. âsân) “mütevazı, alçak gönüllü, mutedil”; *bilür* (Ar. ‘alîm; Far. dânâ) “bilgin, âlim”; *biribidük* (Ar. mürsel; Fa. firistâde) “gönderilen, elçi”; *durur- / turur-* (Ar. ikâme; Far. be-pây dâšten) “namazı ayakta kılmak”; *egse-* (Ar. gâzâza; Far. tâ furû dâšten) “sakınmak, kapamak, yummak”; *kağış-* (Ar. mess; Far. be-hem âmeden) “cinsel ilişkide bulunmak”; *tağaza* (Ar. hâle; Far. hâher-i mâder) “teyze”; *yalıñ* (Ar. nefhat; Far. demîdenî) “esinti” ... Bu örneklerin bir kısmı üzerine *Notlar* bölümünde açıklamalar yapılmıştır.

Çalışmanın gövdesini oluşturan *Metin* bölümünde varak/satır numaraları ile birlikte ayet numaralarının solda sıralı olarak verilmesi metin üzerinde okuma yapmayı kolay hâle getirmektedir. Farsça tercümenin metin bölümünde yer almaması ilk bakışta bir eksiklik olarak görüle de *Dizin* bölümünün Türkçe - Arapça - Farsça olarak ayrı ayrı sınıflandırılması; Türkçe söz varlığının Arapça ve Farsça karşılıkları ile birlikte verilmesi metin üzerinde yapılacak karşılaştırmalı söz varlığı çalışmaları için önemlidir.

Kur’an-ı Kerim’in Anadolu sahasında Türkçeye yapılan ilk tercümelelerinden biri olan British Library Nüşasının bilimsel yayının detaylı olarak tekrar yapılması Türklük Bilgisi çalışmaları için büyük bir kazanç olmuştur. Bu sebeple Ali Gül’ü kutlar, bu hususta yapacağı başarılı çalışmaların devamını dilerim.

Kaynakça

- GÜL, ALİ (2019). *British Library OR 9515'teki Türkçe Kur'an Tercümesi (Giriş-Metin-Notlar-Dizin)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KARABACAK, Esra (2006). *Türkçe, Arapça, Farsça Satır Arası Kur'an Tercümesi British Museum OR 9515*. Ankara: Öncü Kitap.
- KÜÇÜK, Murat (2014). *Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Satır Arası İlk Kur'an Tercümesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

EK: British Library Nüshasının 1b Varağı